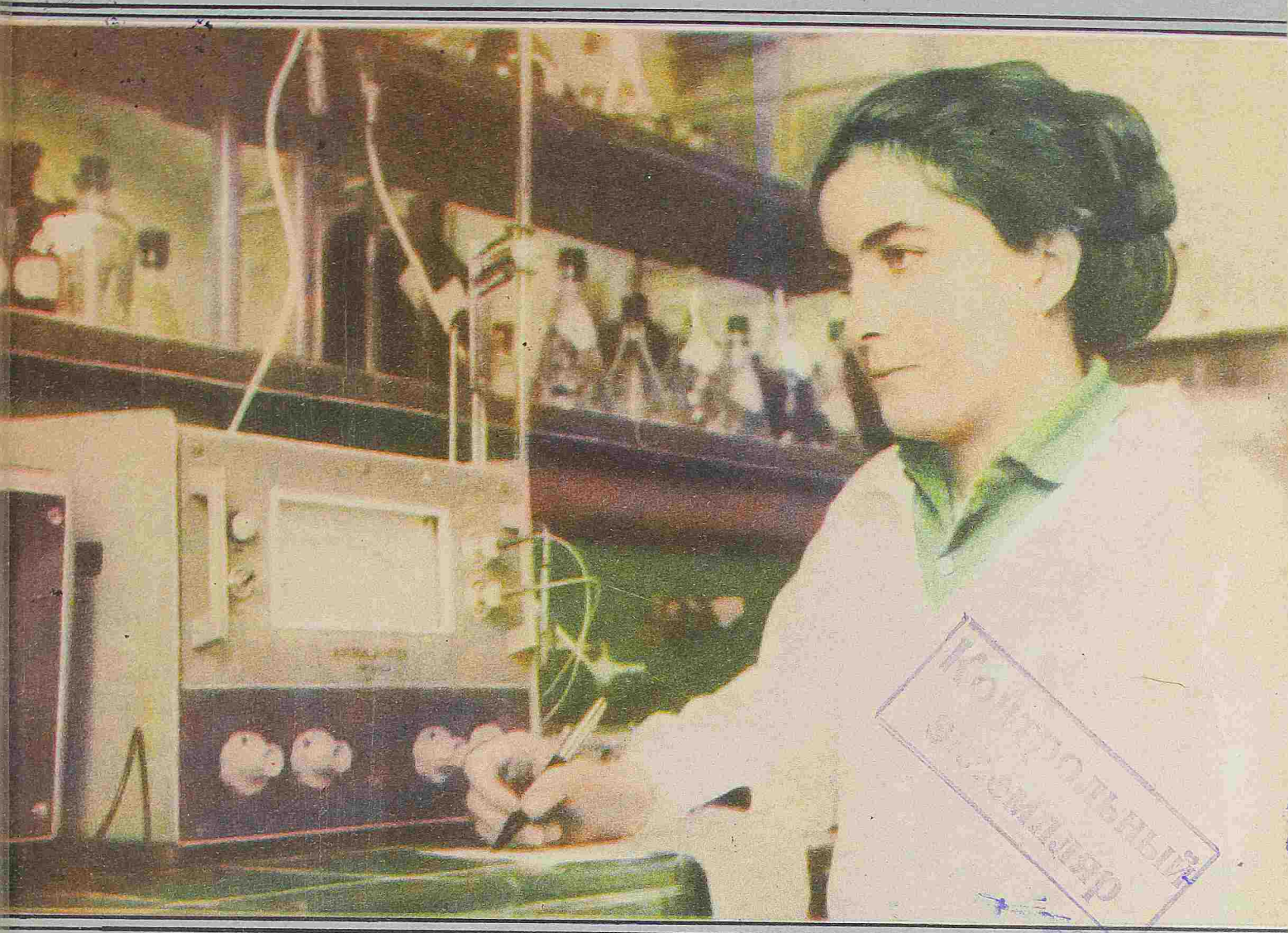
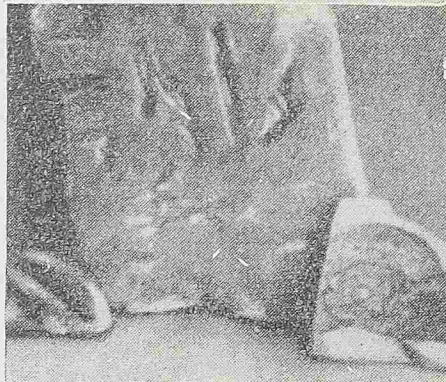
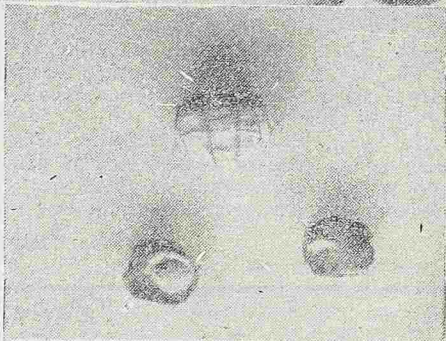
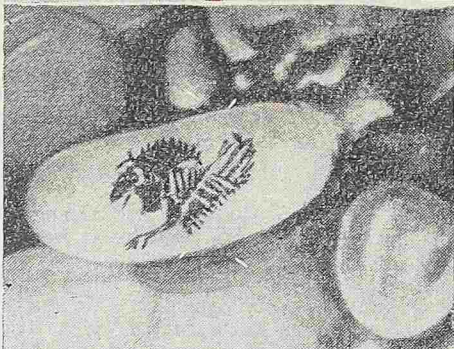
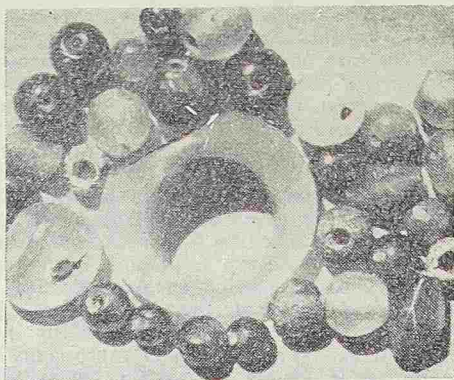

ЕММ в **НАУКЕ**

2 1969

НАЧАТЭПЭ

ТАПЫНТЫЛАРЫ

А ЗЭРБАЈЧАН мадди мәдәнијјәт абидәләринә керә, ән зәнкин республикадыр. Академик И. И. Мешанинов һаглы олараг Азәрбајчаны музейләр дијары адландырмышдыр. Лакин халгымызын јаратдыгы мадди мәдәнијјәт абидәләринин һамысы сағ-саламат бизә кәлиб чыхмамышдыр. Тәбиәтин дағыдычы гүввәләри, муһарибә вә дикәр сәбәбләр үзүндән бир чох абидәләр дағылмыш, онун галыгларыны исә ана торпаг өз гојнуна алыб сахламышдыр. Археологларымыз исә буңлары ашкара чыхармаг вә өјрәнмәк үчүн сәјлә чалышырлар. Лакин археологларсыз, бәзән чохлу мадди мәдәнијјәт абидәләринин үстү ачылыр ки, онлары да горумаг, өјрәнмәк вә буңу елмә көмәк етмәк лазым кәлир.

Тәсәрүфат ишләри көрүлән заман ән чох мадди абидәләрин үстү ачылан јер Масаллы рајонунунда Нәчатәпә кәндидир. Бу кәнд тәпә үстүндә јерләшир. Кәнддә вә онун әтрафында чохлу рәнкли сахсы вә шүшә габлар, гәдим пуллар, јазылы дашлар вә гәбирләр ашкара чыхарылмышдыр.

Бу кәнддә археоложи ишләр апарылмамышдыр. Лакин һәр бир абидәнин үстү ачыларкән Азәрбајчан ЕА-нын Тарих Институтунун елми әмәкдашлары бу кәндә кәлир вә мараглы мәлуматларла кери гајыдырлар. Вахты илә бу кәндин әразиси чох кениш олмуш, лакин заманын туфанлары бу јашајыш мәскәнини дағытмыш, бир нечә әср кечмиш, сонралар икинчи дөфә (XVIII әсрин икинчи јарысында) бурада јени кәнд салынмыш вә һәмин кәнд Нәчатәпә адландырылмышдыр.

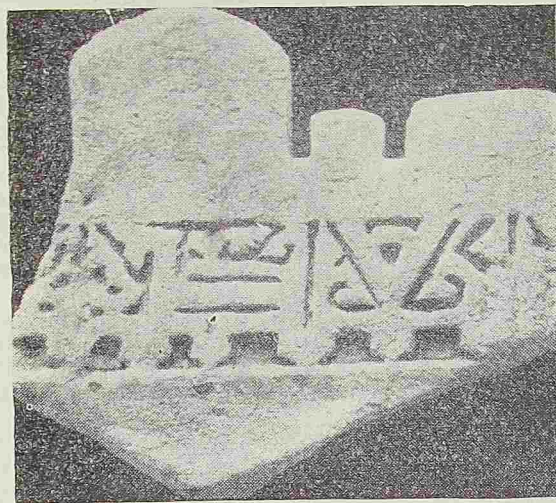
Нәчатәпә кәндинин «Әмәнкиши тәпә» дејилән јериндә ашкара чыхарылмыш (екскаватор арх газаркән) күп гәбирләр даһа мараглыдыр. Бу гә-

бирләрде инсан сүмүү илә бәрабәр тунч, әгиг, шүшә вә саирдән ибарәт ағ, сары, гырмызы вә гәһ-вәји рәнкләрде (јухарыдан шәкил 1, 2) мунчуглар тапылмышдыр. Әгиг мунчуглар үзәриндә әфсанәви әждаһа вә дикәр мүхтәлиф рәсмләр нәгш едилмишдир. Мунчуглар чох зәриф, рәсмләр исә усталыгла чәкилмишдир.

Кәндин башга јериндә ашкара чыхарылмыш күп гәбирдән исә ири күлләри јапышганла јапышдырылмыш мунчуглар (јухарыдан шәкил 3) тапылмышдыр. Алимләрин рәјләринә кәрә бу мунчуглар Бизансда дүзәлдилмишдир. Бу, Азәрбајчан әразисиндә јашајан халqlарын Бизанс өлкәси илә тичарәт әлагәләрини кәстәрир. Нәр ики гәбир әтрафында мүхтәлиф өлчүлү сахсы габлар тапылмышдыр. Күлләрин ағзы (өлүнүн башы гојулан һиссәси) шәргә тәрәф басдырылмышдыр. Күпүн ағзы өртүлмүш, ајаг тәрәфиндә хырда дешик ачылмышдыр. Күпүн үзәринә һеч бир нахыш вурулмамышдыр. Гәбирләр атәшпәрәстләрә аиддир. Тарихчиләрин вердикләри мә'лума-та кәрә, Азәрбајчан әразисиндә күп гәбирләр ерамыздан әввәл III әсрдән ерамызын II әсринә кими мөвчуд олмушдур. Бә'зи алимләрин дедијинә кәрә, Азәрбајчанын бир сыра рајонларында күп гәбирләр ерамызын VIII әсринә гәдәр мөвчуд олмушдур.

Кәндин көһнә гәбристанында ислам дини гајдаларына мувафиг олан гәбирләр дә вардыр. Бу гәбирләрден биринин баш дашы (јарысы сыныб дүшмүшдүр) тапылмышды ки, (шәкил 4) бурада өлән шәхсин вәфаты тарихи јазылмышдыр. Чајын дөшүндә исә сәрдабәдә ики гәбир ашкара чыхарылмышдыр. Бурада чохла, мүхтәлиф вәзијјәтдә узанмыш мејидләр дә тапылмышдыр. Гәбир ислам дининин тәләб етдији гајдада дүзәлдилмишдир. Илләр, әсрләр кечдикчә гәбир јерә чөкмүш, сахсыдан дүзәлдилмиш күмбәз сынмыш, гәбрин ичәрисинә торпаг долмушдур. Сонралар гәбрин изи итмиш, үстүнү торпаг өртмүшдүр.

Кәндин сакинләри өз һәјәтјаны саһәләрини әкәркән мүхтәлиф вәзијјәтдә олан инсан сүмүкләринә, гырмызы кәрпичләрә, габ-гачаг гырынтыларына раст кәлирләр. Ашкара чыхан кәрпичләр вә габ-гачаг гырынтыларынын бә'зиләри јандыгындан һисли вә гарадыр. Фактлар кәстәрир ки, бу јерләрдә вахты илә фәлакәтли һадисәләр (даш-гынлар, муһарибәләр) олмушдур. Бу факты тәсди едән тарихи мә'хәз дә вардыр. Профессор Чәфәр Ибраһимов XV—XVI әср тарихчиләринин јаздыгларына әсасланараг, «Азәрбајчанын XV әср тарихинә даир очеркләр» адлы китабында кәстәрир ки, 1468-чи илдә Султан Әбүсәид өз ордусуну Муған, Маһмудабад вә Гызылагач арасында јерләшдирир. Бу јашајыш јерләринин үчү дә Масал-лы әразисидир. Султан Әбүсәид илә ағгојунлу Узун һәсән арасында јухарыда адларыны чәк-дијимиз јашајыш мәскәнләриндә дөјүш кедир. Көрүнүр, дөјүшүн ән гызғын јери һачатәпә кәнд-и әразисиндә (кечмишдә бу јерин ады башга имиш) олмушдур. Дөјүш ағгојунлу Узун һәсәни гәләбәси илә гуртарыр. Бүтүн кәстәрдикләримизә әсасланыб белә бир нәтичәјә кәлмәк олар ки,

Шәкилдә: Күфи хәтти илә јазылмыш китабә.

һаггында данышдығымыз јашајыш мәскәни һәмин муһарибә нәтичәсиндә тар-мар едилмишдир.

Кәндин јахынлығында тапылмыш јазылы китабә (китабә даш үзәриндә јазылмышдыр. Китабәнин бир һиссәси саламат галмышдыр) даһа мараглыдыр. Күфи хәтлә јазылмыш һәмин китабәдә тәсәрруфата аид сөзләр нәгш едилмишдир. Тарих емләри доктору Мәшәди ханым Нә-мәтованын дедијинә кәрә, бу јазылы китабә VIII әсрә аиддир.

Кәнддә, Бајындыр мәһәлләсиндә сахсы габлар, кәрпич күзә, нимчә, чыраг, чам, күп вә с. истәһсал едән дулусчулуг күрәси вә ејни заманда гала диварларынын галыглары бизим күнләрә гәдәр галмагдадыр. Орта әсрин биринчи дөврүнә аид олан бу нишанәләр вахтилә ән бөјүк тикинти олмушдур. Белә ки, бу күрәдә истәһсал едилән маллар кәми васитәси илә сатылмаг үчүн узаг јерләрә көндәрилмишдир. Ону да кәстәрәк ки, сәрдабәләрә ишләнмиш гырмызы кәрпичләр дә һәмин күрәдә биширилмишдир. Истәһсал ед-лән габлар мүхтәлиф рәнкдә вә формада олмаг-ла онларын үзәриндә елә көзәл рәсмләр чәкил-мишдир ки, бу габларын парчалары бир нечә јүз ил јер алтында галса да өз көзәллијини итирмәмишдир.

Габларын үзәриндә ән чох көјәрчин вә ди-кәр гуш рәсмләри чәкилмиш, мүхтәлиф һәндәси чизкиләр нәгш едилмишдир.

Гәдим вә орта әсрләрә аид олан бу тапынты-лар Азәрбајчан халqынын тарихи, онун сәнәт-карлыг вә мәдәнијјәтини өјрәнмәк үчүн бөјүк әһәмијјәтә маликдир.

Әскәр ЗАҺИДОВ,

педагожи емләр намизәди, Масаллы рајо-нундакы Хырмандалы кәнд мәктәбинин та-рих мүәллимси.